

NY LITTERATUR OM JØDESPØRSMÅLET

AV O. DUESUND

Chaim Weizmann: Et liv for Israel. Oversatt av R. Halle. Steensballe forlag. Oslo 1949. 299 sider. Kr. 15,50.

Axel Torm: Jødefolket og Palestina. Oversatt av Sigurd Haugen. Lunde forlag. Bergen 1949. 78 sider. Kr. 2,90.

Sigmund Mowinckel: Israel. Rase, folk — eller hva? Land og Kirke. Oslo 1949. 50 sider. Kr. 3,00.

Harris Birkeland: Språk og religion hos jøder og arabere. Olaf Nørli's forlag. Oslo 1949. 51 sider. Kr. 2,90.

Jacob Jocz: The Jewish People and Jesus Christ. London 1949. 446 sider. 21 sh.

Etter den snart totusenårige natt som har hvilt over jødefolkets historie etter år 70, trer den nå fram i lyset, og det på en måte som vekker hele verdens oppmerksomhet. Akkurat da det syntes som om det jødiske folk nærmest skulle være utslettet i nazistenes gasskamre, står det fram på arenaen, lys levende, som et nytt folk, en nasjon, en stat. Fenomenet fremkaller forskjellige reaksjoner — hos politikerne bekymring, hos naboene hat, hos humanistene triumf, hos kristne et streif av håp i lys av løftene, hos jødene selv en storm av glede og seiersstolthet. Men jødene er klar over at saken er ikke løst, en er ikke mer enn halvveis, ja kanskje det bare er begynnelsen. Men den nye Israels stat er der, opprettet etter F.N.'s vedtak, ikke som et overmodig skritt, skjønt mange mente det, men som frukten av en lang utvikling og generasjoners målbevisste arbeid. Hvilken betydning vil så denne hending ha for verden? Svaret avhenger av om en ser på Israels folk som et hvilket som helst annet folk i verden, eller om en ser det i Bibelens lys. Og selv i siste tilfelle vil der være stor meningsforskjell.

Dr. Chaim Weizmann, Israels president, som nå er en gammel mann, har i sin selvbiografi «Trial and Error», som på norsk er noe

forkortet, gitt oss hovedtrekkene av sionismens historie. Det forteller atskillig om Weizmanns betydning for den sionistiske bevegelse at hans biografi og sionismens historie nesten er synonymer. Det må også kunne sies at sionismen ikke kunne ha fått noen bedre talsmann, mannen som avløste Herzl, som ble den indirekte årsak til «Balfour-erklæringen» og som av sine egne til slutt ble satt på presidentstolen.

Det er et meget interessant studium å følge Weizmann fra barneårene i Motol i Minsk i Hvite-Russland, gjennom lutfattigdom og slit, hans vandring vestover og møtet med den siviliserte verden, studier, hans møte med sionismens pionér Theodor Herzl, hans inntrreden som aktiv sionist, og så den seige kamp, gjennom skuffelser og nederlag, men med et aldri sviktende mot, inntil målet er nådd og han mottar den største æresbevisning hans folk kan gi ham: stillingen som president i Israel. Med rette er det sagt om Weizmann at han er en mann som skapte historie. Hans biografi er i virkeligheten et aktuelt tverrsnitt av siste halvsekels største hendinger og førende menns innsats.

Weizmann hadde sionismen i blodet, bokstavelig talt suget inn med morsmelken. Det var i barndomshjemmets miljø, der jøder levde i den elendigste fattigdom, mer eller mindre rettsløse, men i et fortløpig indre samfunn med nøye overholdelse av de jødiske skikker og livsformer, at sionslengselen var levende og varm. Den var det eneste håp for dette underkuede folk. Den var født ut av folkets nød, og ble ett med folkets livsvilje. Herzl og hans teoretiske sionisme hang mer i luften, den var vekket til live ved såret jødisk selvbevissthet (under overvær av Dreyfusprosessen). Herzls fortjeneste skal ikke glemmes. Hans vekkerrop hørtes. Men det legeme han skapte, tilførte Weizmann jødisk liv og blod.

Weizmann legger ikke skjul på de opprivende indre strider innen sionistenes rekke, selv om han omtaler det varsomt. Også der viste det seg at frende var frende verst. Mye av skuffelsene og de mange tilbakeslag i arbeidet for å reise det jødiske nasjonalhjem i Palestina, kom fra jøder. Det gjelder de trygge assimilerte vestjøder, som Weizmann ikke gjerne har mye til overs for. Men han har atskillig mer å bebreide verdens ledende statsmenn, for deres likegyldighet, motstand, løftebrudd og kynisme de viste når det gjaldt sionismens ønsker

og krav. Weizmann synes å ha besøkt og konferert med nesten alle de ledende statsmenn i tiden fra den første verdenskrig og til i dag. Han gir oss verdifulle glimt av disse personer. Weizmanns linje var den praktiske sionisme, parett med moderat politikk. Forhandlinger førte ikke fram, det gjaldt å gjøre noe praktisk, det gjaldt å bygge og å dyrke i Palestina. Verden ville aldri bøye seg for noe annet enn det at jødene hadde skapt sitt eget hjem ved egen innsats, og han fikk rett. Han er hverken jødisk ortodoks eller radikal, men handlingens mann med sans for realitetene, og kanskje mere tolerant enn noen annen av de førende sionister. Om kristne jøder ofte har bidratt til å fremme det beste i sionismen, er dog det å la seg døpe, noe i retning av å slå vrak på sin jødiske selvrespekt. Det er verd å merke seg at Weizmann ikke kan gå god for terrorhandlingene i Palestina. Han kaller det ujødisk. Det skulle nærmest være forbeholdt andre, og — vi undres ikke over at han har hatt de mange grufulle jødeprogromer i kristne land in mente. Det var likevel ikke mer ujødisk enn at jøder gjorde det. Og forklaringen kan bare være én, nemlig at den overopphetede nasjonalisme, blind nasjonalstolthet parett med hat, kan avle de verste forbrytelser, enten det skjer i Europa eller i Palestina. En leker ikke med dette ustraffet. Men for øvrig er det best for alle parter at en drar et glemselens slør over disse begivenheter. For det kan heller ikke kalles «fair play» alt det mandatmakten gjorde eller ikke gjorde når situasjonen var spent.

Det tør hende at så lenge Weizmann er president og David ben Gurion statsminister, vil toleransen sitte i høysetet i Israel, noe alle bør være glad for. Men ennå er ikke statens konstitusjon vedtatt, og ingen tør si hvordan den vil bli. Sterke krefter arbeider for at staten skal bindes under gammel jødisk ortodoks formynderskap, etter Talmuds lære. Weizmanns oppgave er ikke løst før hans statssyn og menneskesyn er blitt lov i Israel. Det lyder forjettende når han i en av sine statsmannstaler siterer Jesaja: «Sion skal forløses gjennom rettferdighet.»

Men er nå Weizmanns hevdelse av historisk rett og rettferdighet et tilstrekkelig åndelig grunnlag for det nye Israel? Axel Torm, som i korte trekk også gjennomgår Israels nasjonale oppvåknen og arbeid for eget hjem og land, viser at uten en bibelsk begrunnelse vil sionis-

mens program henge i luften. Det var som Guds folk at Israel ble dannet til folk, bestemt og utvalt til den ene oppgave. Det de fikk av Gud, fikk de for at de skulle være Hans vitner i verden. Folket skulle være Guds tjener, et Guds folk, et Guds presteskap. Så lenge de fylte sin oppgave, beholdt de alle Guds gaver. Men da de sviktet, gikk denne oppgave over til den kristne menighet — det nye Israel (jfr. Efeserbrevet).

Synspunktet er sentralt bibelsk. At Israel skal bli frelst, som andre skal bli det, er klart bevitnet. Men noen særrett kan en ikke tale om innen frelseshusholdningen. Det forhindrer ikke at Israel kan få en særlig oppgave, og gi et verdifullt bidrag til den felles innsats for Guds rike i verden, — nådegavene er forskjellige. Men en gjenreisning av Israel som politisk stat er ikke det mål Bibelen setter for Israel. Likevel kan Israel samles i Palestina — en stor del av dem, uten at det skal oppfattes som at dermed er løftene for Israel oppfylt. Israel fikk engang sin konge, selv om det ikke var Guds vilje. Det kan også få sin egen stat, uten at det i seg selv betegner Guds egentlige mål, men det kan bli hans vei fram mot et større mål. Det er bemerkelsesverdig at fremragende jødiske kristne som pastor Forell antyder at på tross av all lovprisning av sionismen som Israels redning, kan det meget godt hende at det nettopp blir sionismens fallitt som kan bli det siste hårde slag som rammer Israel før det finner den rette vei. Ett er sikkert: om sionismen blir en avgud eller en ny religion, så vil fallet komme. Torm viser til den merkelige jødiske forfatter Franz Wergel, som sterkt betoner at Israels fremtidige herlighet etter bibelsk syn skal bestå i å være Kristi vitner, og det blir det først når det blir et lem på Kristi kirke på jord, og ikke bare et folk som andre folk, bortgjemt i en krok av verden. Det er iallfall klart at en ikke kan skrive ut veksler på Bibelen for et hvilket som helst sionistisk ønskemål i retning av å innrette seg trygt og godt her i verden, og samtidig stikke under stol hva Israels åndelige oppgave er. Jesus Kristus, Messias, ble Israels skjebne, dets snublesten, sier Skriften. Og «så mange som Guds løfter er, i ham har de sitt ja, derfor får de og ved ham sitt amen». Uten ham er ikke og blir ikke Israel hva Gud har tenkt det til.

Den sterke betoning som Torm har gitt dette syn, er fullt beret-

tiget. Han gir plass for sionismens syn på statsdannelsen, for så vidt som den er en form for selvberging, og som en basis for hva der videre kan skje, men ikke som løftenes oppfyllelse. En kan nok si at hans vurdering er ensidig, men han gjør alvor av å se Israel i frelseshistoriens lys. Blir staten Israel et hinder for Gud, og går folket sin egen vei, er katastrofen ikke lenger unna i dag enn den før var det. Israel står igjen under valget: Velsignelsen eller forbannelsen, livets vei eller dødens vei.

En hjelp til nærmere kjennskap og kunnskap om jødene som rase og som folk gir Mowinckel i sin analyse av disse begrep. De utenom-bibelske kilder som han vesentlig holder seg til, har atskillig å si oss om dette eiendommelige folk. En rase i ordets egentlige betydning er jødene ikke. Intet sted var folkeblandingen i Orienten i gammel tid større enn i Palestina. Etter å ha gjort rede for de mange folkeslag og raser som i før-israelsk tid strømmet inn over Palestina, vises hvordan Israel under «landnåmstiden» dels overvant og dels blandet seg med disse. Bemerkelsesverdig er det å høre at de rent somatiske egenskaper hos jødene, som vi gjerne vil kalle typisk jødiske trekk, ikke er innslag av semittisk rasepreg, men et innslag som skriver seg fra hurittene, et folk (rase) som også nevnes i Bibelen som horitter. Den lange og meget omskiftende historie jødefolket har hatt, har gjort det til et blandingsfolk kanskje mer enn noe annet folk i verden. I Israels stat vil en sikkert også se det bevist. Mowinckel foreslår å kalle dem, ikke en rase, men et *religionsfolk*, da dette uttrykker det vesentlige om jødene gjennom hele deres historie. De er en sosiologisk type for seg, og det er religionen som har bevart dem som enhet. Fremstillingen er gitt på grunnlag av utenom-bibelske kilder. Det verdifulle bidrag disse kan gi, skal ikke undervurderes, men når parallelle bibelske beretninger ikke tillegges noen vekt, synes det å bero på et bestemt bibel- og historiesyn. Han understreker til slutt meget sterkt at når en skal se den siste tids begivenheter med jødene i åpenbaringshistorisk lys, så må en vokte seg for å tale om oppfyllelse av løftene. «Forgjettelsene i Bibelen er gjort uttrykkelig avhengig av at Israel omvender seg. Men det betyr, sett i lyset av åpenbaringshistorien, at Israel vil innse at Messias allerede er kommet, også for *dem*, — kommet i Menneskesønnens skikkelse.»

Språkforskningen og religionsvitenskapen har nå ved å virke sammen funnet et sikrere grunnlag for sitt arbeid, og vunnet atskillig i retning av en nøyaktig kartlegging av folkeliv, tro og kultur hos jøder og arabere. Birkeland har i en kort fremstilling gjort rede for de resultater som er nådd. Uten Israels religion hadde vi ikke hatt hebraisk språk eller hebraisk litteratur. Når dette døde språk igjen kan oppstå som et levende språk i Palestina i dag, er det fordi det er bevart i religionen. Det mest bemerkelsesverdige resultat av den sammenliknende forskning Birkeland fremlegger, er at det er sannsynlig at Jesus har talt hebraisk og ikke arameisk, som en tidligere har gått ut fra. Det føres vektige grunner til støtte for dette syn.

Det sentrale spørsmål: *Det jødiske folk og Jesus Kristus*, som hele jødespørsmålet til sist dreier seg om, er behandlet på teologisk-vitenskapelig grunnlag av dr. philos. J. Jocz. Han er prest ved St. John's Church i London, og representant for International Hebrew Christian Alliance. Da han selv er jøde og kristen, kjenner han problemet som få. Jocz gjør oppmerksom på at Gösta Lindeskogs avhandling «Die Jesusfrage im neuzeitlichen Judentum» har klarlagt et betydelig felt av emnet. Selv har han lagt vekten på den historiske bakgrunn for det skisma som engang oppsto mellom kirken og Israel med den hensikt å få både kirke og synagoge til på ny å kjenne og vurdere seg selv og sitt forhold til Kristus, for så å ta sin stilling opp til revisjon og muligens finne en bro mellom begge. Det er et samlerverk, og gir mange utmerkede synspunkter til forståelse av den dypeste grunn for at synagogen kom til å se på sin egen sønn Jesus som sin bitreste fiende, og på den annen side at kristendommen (som var en jødisk bevegelse opprinnelig) så helt løste seg fra sin bakgrunn og ble en blomstrende ikke-jødisk religion. Der gis to «standardsvar», mener Jocz:

1) I århundreder har det vært vanlig å si: «Jødene forkastet Kristus, og de andre folk (hedningene) mottok ham. Ropet fra langfredag om korsfestelse, var folkets svar (unntatt en minoritet). Derfor har Messias og Israels åndelige arv gått over til hedningeverdenen.»

2) Et annet og mer moderne svar er at mellom Jesus av Nasaret og hedningenes kirke står Paulus. Jesus' og Paulus' evangelium var

to forskjellige. Mens Jesus var og ble en jøde, så fjernet Paulus seg fra den rene monoteisme under innflytelse av hellenistiske ideer. Derfor ble resultatet at mens Jesus selv pekte på Gud, pekte Paulus, den hellenistiske jøde, på den herliggjorte Kristus. Historisk kristendom har derfor liten forbindelse med det jødiske Palestina, dens kilde er å finne i de filosofisk-metafysiske ideer fra den hedenske verden. Begge disse påstander, hevder Josz, er uholdbare.

Han viser hvor absurd det er å legge skylden for skisma på den kristne kirke. Striden begynte nemlig som en strid mellom jøder og jøder, da hedningenes innslag i kirken ennå ikke eksisterte. Heller ikke kan en legge skylden over på «folkeoppløpet» Langfredag. I virkeligheten opplevde en i Palestina etterpå en stor Messias-bevegelse. Og først 50—60 år senere hadde synagogen maktet å kue denne bevegelse etter en hård og bitter strid. Vi kan ikke ta flokken foran Pilatus' hus som representanter for folket, mer enn de tusener av troende jøder som sluttet seg til kirken. Den kristne kirke begynte som en bevegelse bestående av enkeltpersoner og ble det i århundrer. Det var denne karakter av individuelt valg som skilte dem som fulgte Jesus og dem som fulgte jødedommen. Vi kan ikke komme forbi at vi står likt. En del jøder og en del hedninger har mottatt Kristus, og mange jøder og mange hedninger forblir enten indifferente eller fiendtlige mot ham.

Skillet mellom Jesus og Paulus er også en konstruksjon som hviler på feilvurdering. Paulus forkynte og fikk sin autorisasjon som misjonær av den allerede bestående jødekristne kirke. Den jødekristne kirkes korsfestede Messias og Paulus' herliggjorte Kristus er én og den samme. Når det fra jødisk side i senere tid har fremstått noe i retning av en «Leben-Jesu Forschung», så viser det at problemet uroer den sannhetssøkende jøde. Men når hensikten er å frata kirken Jesus og plasere ham på en ærefull plass i den jødiske historie, så er det historieforfalskning. Den jødiske interesse for Jesus har til denne tid vist liten eller ingen åndelig og religiøs trang. Det er utelukkende hans lære og hans relasjon til jødedommen, og ikke hans person, det dreier seg om. Å skille profeten av Nasaret fra den annen person i triniteten, er målet.

En sidestilling mellom kirke og synagoge kan heller ikke føre

fram. En vil da snart oppdage den fundamentale forskjell i læren om mennesket. Og ut fra dette fundamentale skille i synet på mennesket, må skillet nødvendigvis også gå igjen på hvert punkt. Diskusjonen må derfor føres på det teologiske plan. Jødedommen har fått sitt preg av at den har stillet seg i opposisjon til kristendommen, og både kirke og synagoge bærer sitt særlige merke av denne opposisjon. Men veien ut av dette dilemma som den jødiske teologi befinner seg i m. h. t. Jesu Kristi person og kirkens tro, er en oppgave både for kirken og synagogen.

Jocz har bidratt til å åpne veien for en ærlig drøftelse av dette viktige spørsmål. Og det synes meg klart at dersom jødiske teologer vil ta imot den utstrakte hånd, vil vi kunne få en fruktbar meningsutveksling. Jocz' bok er en utmerket håndbok i spørsmålet om jødene og den kristne kirken.